

Værdiforskydninger – Samtidskunstens omfordeling af opmærksomhed og værdi

Temanummer: Værdiskabelse i kunst og kulturliv

Danmark har i modsætning til lande som Storbritannien og Canada udviklet en svag værdifortælling omkring immigration. De danske politiske diskurser giver et fejlagtigt indtryk af, at indvandrere kun medbringer kulturbundne levemåder og vaner, der skaber barrierer og ikke noget nyt. Men indvandring fostrer ny kulturel og social værdi – ikke mindst gennem kunst og kultur. Denne artikel sætter fokus på nye stemmer i og nye fællesskabsdannelser gennem

kunsten. Dens formål er at kaste lys over, hvordan samtidskunstnere, der på forskellig vis har engageret sig i og skildret flygtninge- og migrationserfaringer, bidrager til at skabe en stærk alternativ værdifortælling omkring immigration. Det er således ikke kunstens egenværdi, men dens politiske potentiale som værdibærende markør, forandringsagent og kritiske moddiskurs, der står i centrum.

Denne artikels formål er at belyse, hvilken værdi samtidskunsten kan skabe inden for rammerne af et postmigrantisk samfund som det danske. Den postmigrantiske samfundsforståelse og begrebet værdiskabelse (jf. temanummers indledning) sætter den overordnede teoretiske ramme for en tværfaglig undersøgelse, der kombinerer migrationsstudier, kunsthistorie og museologi med overvejelser over kunstens potentiale til ikke alene at skabe værdi, men også omfordele opmærksomhed og værdi. Kort sagt handler artiklen om, hvordan mulighederne og de kulturelle goder kan deles og distribueres anderledes – herunder adgangen til synlighed, taletid, anerkendelse og deltagelse – så det postmigrantiske samfunds hidtil marginaliserede grupper i højere grad tilgodeses. Artiklen koncentrerer sig om to af kunstens centrale former for værdiskabende omfordeling, som på ingen måde udelukker, men tværtimod ofte overlapper hinanden: nye stemmer og nye fællesskaber.

Når man taler om samtidskunst, kommer man ikke uden om de institutioner, der formidler den til publikum. Derfor ser artiklen afslutningsvis på institutionernes rolle. Værdiskabelse undersøges således på tre forskellige niveauer: det individuelle, det sociale og det institutionelle. Men først lidt baggrund efterfulgt af et rids af Danmarks nyere immigrationshistorie.

Kunst og værdiskabelse i det postmigrantiske samfund

I kunstens verden handler værdiskabelse ikke kun om målbart økonomisk afkast, selvom det gør den naturligvis også. For den enkelte kunstner er den kunstneriske praksis ikke kun et kald eller projekt. Den er også et levebrød.

**ANNE RING
PETERSEN**

Professor, Institut
for Kunst- og Kultur-
videnskab, Køben-
havns Universitet
antering@hum.ku.dk

Noget tilsvarende gælder for kunstmarkedet og i stigende grad for kunstinstitutionerne, hvor en markedslogik er blevet styrende for museernes udvikling i det 21. århundrede (Andersen et al., 2023: 34-41). Adskillige rapporter dokumenterer desuden, at de kreative erhverv, herunder kunst- og kulturlivet, bidrager væsentligt til værdiskabelsen og beskæftigelsen i dansk økonomi (Dansk Erhverv, 2023; Seismonaut, 2018; Vækstteamet for kreative erhverv 2018; Dansk Erhverv, 2017). Ikke desto mindre vil de fleste nok mene, at kunstens værdiskabelse i højere grad skal måles ud fra det identitetsdannende, eksistentielle, emotionelle, kulturelle og sociale udbytte.

Artiklen koncentrerer sig om to af kunstens centrale former for værdiskabende omfordeling, som på ingen måde udelukker, men tværtimod ofte overlapper hinanden: nye stemmer og nye fællesskaber.

Vesten har siden Oplysningstiden opbygget en filosofisk tradition for at reflektere over, hvilke egenskaber ved kunstværket der gør det værdifuldt som kunstværk, og for at betone kunstværkets fundering i individets *æstetiske* erfaring, kunstens egenverdi og kunsten status som et autonomt domæne uafhængigt af politik og etik. Den i høj grad globaliserede og omverdensinteresserede samtidskunst har bestredet disse tvivlsomme grænsedragninger og geninddraget sociale, etiske og politiske dimensioner. Dermed har den også tydeliggjort, at forskellige kunstværker manifesterer forskellige former for sammensatte værdier (Drummond, ca. 2021: upagineret). Et godt eksempel på, at kunsten også kan generere værdi ved at forpligte sig politisk og etisk, er den måde, hvorpå kvindelige kunstnere og deres støtter gennem årtiers stædige feministiske kamp mod institutionel inerti har forbedret kvindelige kunstneres repræsentation i samlinger og udstillinger. Læg dertil, at kunst og kultur står centralt i den højpolitiserede værdikamp, som udspiller sig på det politiske niveau såvel som i samfundsdebatten, fordi de både er med til at definere identitets- og værdifællesskaber og markerer forskelle i værdisæt og identitet.

Som bekendt forudsætter enhver gruppe- og fællesskabsdannelse en afgrænsning i forhold til et udenfor og 'de andre'. Der er ikke noget 'os' uden 'dem' – dvs. uden grænsedragninger, der ofte bygger på kulturelle værdier. Få steder bliver disse grænsemarkeringer og værdikampe så fordomsfulde og ekskluderende som i forbindelse med migration. Det forhold er blevet skærpet siden 1990'erne, hvor det er blevet tydeligt, at Danmark har udviklet sig til det, som tyske forskere har betegnet *et postmigrantisk samfund*. Her henviser 'post-' ikke til et 'efter', hvor alle transnationale befolkningsbevægelser er ophørt, men til efterreaktioner i et samfund, som med en vis forsinkelse ikke alene har indset, at immigration siden 2. verdenskrig har forandret samfundet i retning af større kulturel og demografisk diversitet, men også opdaget, at denne forandring vil kræve yderligere forandringer på alle samfundsniveauer. Reaktionen herpå er forskelligartede, og det progressive brydes med det re-

aktionære. Resultatet er, at ‘migration’ og ‘integration’ har udviklet sig til en central politisk kampplads, ikke kun for spørgsmål om migranter og deres efterkommere, men også om demokrati, medborgerskab og ligestilling. Som flere forskere har påpeget, er postmigrantiske samfund bl.a. kendetegnet ved, at de brede demokratiske kampe for bl.a. anerkendelse, deltagelse, ligeværd og velfærd og imod racisme, diskrimination og marginalisering i høj grad udspiller sig i forhold til ‘migration’ (Foroutan, 2019; Foroutan, Karakayalı og Spielhaus, 2018; Schramm, Moslund og Petersen, 2019; Petersen, 2024).¹

Disse forandringer er selvsagt ikke unikke for de nordeuropæiske samfund. I 2018 udfærdigede de canadiske politologer Feyzi Baban og Kim Rygiel rapporten *Living Together: Fostering Cultural Pluralism through the Arts for Istanbul Foundation for Culture and Arts* om kunstens og kulturens potentiale til at fremme fredelig sameksistens i kulturelt sammensatte samfund – en ofte overset, men vital form for værdiskabelse. Rapporten fokuserer på kunst- og kulturprojekter i Europa og Tyrkiet, der bød flygtninge indenfor i værtssamfundet, og den skal ses på baggrund af, at Tyrkiet i årene forinden havde taget imod over tre millioner syriske flygtninge i tilgift til andre ikke-syriske flygtningegrupper (Baban og Rygiel, 2018: 12). Baban og Rygiel indleder med at identificere nationalstaternes dobbelte udfordring: på den ene side vanskeligheden ved at opretholde idéen om en samlet national identitet i lyset af kulturelt forskellige gruppers krav om anerkendelse af deres kulturelle baggrunde, og på den anden side udfordringen med at “absorbere” nytilkomne, der medbringer andre kulturelle og religiøse verdensbilleder. Rapporten konkluderer, at kunst og kultur spiller “en vigtig rolle i at fremme inklusion og deltagelse af kulturelt forskellige samfundsgrupper og i at integrere nytilkomne” og dermed kan forbedre mulighederne for at leve sammen med forskelligheden (Baban og Rygiel, 2018: 9).²

Kunstens evne til at omfavne, forene og definere det, mennesker har tilfælles, er således ikke blevet svækket, men dens midler har ændret sig, fordi opgaven er blevet omdefinert og i stigende grad går ud på at bygge bro på tværs af forskelle, hvis eksistens samtidig må anerkendes og respekteres.

Kunstens evne til at omfavne, forene og definere det, mennesker har tilfælles, er således ikke blevet svækket, men dens midler har ændret sig, fordi opgaven er blevet omdefinert og i stigende grad går ud på at bygge bro på tværs af forskelle, hvis eksistens samtidig må anerkendes og respekteres. Hvem ‘vi’ er, og hvem det fællesskab, som kunstnere vil have i tale og måske, måske ikke, føler sig som en integreret del af, er ikke længere givet på forhånd. Vi’et er blevet en problemstilling, som kunstnere må forholde sig aktivt diskuterende og medskabende til, ligesom det gælder for de ofte konfliktfyldte forhandlinger om anerkendelse af marginaliserede grupper (Petersen og Schramm, 2016:

192-93). Kort sagt, 'multikultur' og 'diversitet' har udviklet sig til en vigtig arena for kampene om nationalstatens politik og kultur (Fortier, 2008: 2, 17). Denne forandringen har været undervejs i årtier.

Immigrations- og integrationspolitik i Danmark

Efter 2. verdenskrig udviklede velfærdsstaten sig gradvist fra at være et system af overvejende sociale rettigheder til en statsform, der havde til formål at reducere ulighed ved at give fri og lige adgang til sociale goder så som sundhedssystemet og børnehaver. I 1960'erne var der ligesom i disse år mangel på kvalificeret arbejdskraft, især i industrien. Det banede vejen for de såkaldte gæstearbejdsprogrammer i lande som Sverige, Tyskland og Danmark. Efter at gæstearbejderprogrammerne med deres midlertidige arbejds- og opholdstilladelser blev nedlagt i midten af 1970'erne, blev 'immigranten' eller 'indvandrer' en nøglefigur i velfærdsstatens politik. Allerede i 1974 havde en stor del af Ishøjs indbyggere migrationsbaggrund (Jønsson, 2021: 120), og det stod klart, at 'gæstearbejderne' var indvandrere, som ville blive boende i landet. Som historikeren Heidi Vad Jønsson (2021: 121-22) har forklaret, aktualiserede det spørgsmålet om deres plads i social- og velfærdspolitikken, hvilke sociale rettigheder den nye kategori af borgere skulle have, og hvorvidt de skulle integrere sig og blive som danskere – altså assimileres – eller om Danmark mon var rummelig nok til at omfavne en multikulturalisme, der gav migranter mulighed for at bevare deres kultur og traditioner. Som et system med lige adgang til de sociale goder for alle, blev velfærdsstaten imidlertid udfordret af den stigende immigration i efterkrigstiden. Det skandinaviske ideal om 'universel' velfærd blev konfronteret med et nyt og stadig ubesvaret spørgsmål: Hvem er 'alle' i en globaliseret verden? (Jønsson, 2021: 113-14).

Allerede i 1970'erne kunne man hen over det politiske spektrum iagttage tre forskellige konstruktioner af migranten som figur. For venstrefløjen var migranter en minoritet, der burde mødes med en multikulturel politik baseret på minoritetsrettigheder. For højrefløjen var migranter en trussel. Migranter var ubudne gæster i den danske velfærdsstat, gæster, der var forblevet i landet efter invitationens udløb – et synspunkt der skal forstås i lyset af, at gæstearbejderordningerne blev fjernet i midten af 1970'erne, hvor oliekrisen udløste høj arbejdsløshed. For centrum, dvs. Socialdemokratiet, var migranten derimod en ny velfærdsborger, der burde have de samme rettigheder og forpligtelser som danske statsborgere. I denne opfattelse var migranten en social kategori med en bestemt type udfordringer, f.eks. sprog og kulturbarrierer, som skulle imødegås og løses af det eksisterende velfærdssystem for alle, ikke af særordninger (Jønsson, 2021: 121-24). Det er værd at bemærke, at selvom den daværende socialdemokratiske statsminister, Anker Jørgensen, fastholdt, at indvandrere skulle tilpasse sig det danske samfund, understregede han, at indvandrere også beriger kulturen med noget "værdifuldt", og at integration nødvendigvis må være en gensidig proces, ikke en opgave, der alene påhviler

de nyttilkomne. Under en forespørgselsdebat i Folketinget 20. november 1979 om indvandrernes forhold uddybede han:

”... Værdier kan måles i andet end arbejdskraft og skatter: med sig har indvandrerne også bragt nogle værdier, som er sværere at veje og måle end de førnævnte. Jeg sigter her til sprog, religion, tradition, familiesammenhold, ja alt det, der kan sammenfattes i begrebet ‘kulturel baggrund’. Det er sådanne ting, som får mange til umiddelbart at tage afstand – angsten for det ukendte, for det fremmede, skal ikke undervurderes – men det er også denne kulturelle ballast, der, hvis vi selv udviser en imødekommende holdning, kan give os – både den enkelte, der rækker hånden frem, og samfundet som sådant – nogle værdifulde ting. Det er derfor vigtigt, at den nødvendige integration sker med videst mulig respekt for indvandrernes kulturelle identitet, og kan vi hertil få en egentlig tovejskommunikation med denne nye gruppe af medborgere vil det være til alles fordel” (Jørgensen, 1980: 701-2).

De tre politiske positioner satte rammen for de følgende årtier, hvor flygtninge og asylansøgere kom til at dominere debatten om migranternes velfærd (Jønsson, 2021: 124-26). Siden 1950'erne har Danmark modtaget flygtninge under FN's flygtningekonvention. I 1950'erne og 1960'erne drejede det sig primært om ekspatrierede og små grupper af forfulgte flygtninge fra bl.a. Sovjetunionen. I løbet af 1970'erne ændrede billedet sig med Vietnam-krigens massefordrivelse. I 1978 indgik Danmark en aftale med UNHCR om modtagelse af 500 såkaldte kvoteflygtninge om året, beskyttet af FN's flygtningekonvention. Migranternes rettigheder blev til gengæld et omstridt emne, ligesom den nye og voksende kategori af migranter: asylsøgere, ofte kaldet spontane asylansøgere. I 1990'erne fulgte så forskellige flygtningegrupper, især somaliere og 18.000 mennesker på flugt fra borgerkrigen i Jugoslavien, som blev udstyret med en ny type midlertidig beskyttelsesstatus med tilhørende midlertidigt ophold (Jønsson, 2021: 126, 131-32; Bendixen, 2022).

At migranter og flygtninge ikke kun udgør juridiske kategorier og sociale grupper, men også målgrupper for politiske tiltag, er blevet tydeligere i det 21. århundrede. Flygtninge- og integrationspolitik har været afgørende valgtemaer, og de senere års mangel på arbejdskraft har skærpet kløften mellem de udlændinge, Danmark gerne vil tiltrække, og dem, landet vil holde ude. De senere års politik har således været præget af en stigende politisering af immigration, herunder “velfærdsnationalisme” (Jønsson, 2021: 111). Sarah Awad, Nicole Doerr og Anita Nissen finder et træffende udtryk for velfærdsnationalismens dem versus os-politik i Dansk Folkepartis slogan “Tryghed og tillid”, udviklet omkring 2015 og den store tilstrømning af især syriske flygtninge til EU. Partiets tanke om, at velfærdsstatens sikkerhedsnet skal være forbeholdt den etnisk-danske gruppe, ser de tre samfundsforskere spidsformuleret i parolen “Vi skal hjælpe vore egne før indvandrere”, som DF postede på Facebook i 2019 med en opfordring til deres følgere om at agere sendebud

for det etno-nationalistiske indhold: “Del, hvis du er enig” (‘del’ i mere end én betydning af ordet). Sloganet var skrevet henover et Dannebrogdekoreret Danmarkskort, og kobledede sig således på DF’s velkendte brug af Dannebrog til at signalere ejerskab til landet og postulere et sammenfald mellem geopolitiske grænser, kulturel identitet og et nationalt ‘vi’, som ikke omfatter ‘indvandrere’ (Awad, Doerr og Nissen, 2022: 12-13).

Kobler man denne udvikling til spørgsmålet om værdiskabelse, kan man overordnet konkludere, at Danmark modsat lande som Storbritannien, Canada og Australien har udviklet en svag værdifortælling omkring immigration. Danske politikere siger sjældent noget positivt om migranter og efterkommere, med mindre det drejer sig om den monetære værdiskabelse, deres arbejdskraft tilfører. Desuden er der en udbredt tilbøjelighed til at italesætte migranter og efterkommere som et problem frem for en ressource. Den er særlig udtalt i den såkaldte Ghettolov, som et stort flertal af Folketingets medlemmer vedtog i 2018. I 2021 blev loven omdøbt til Parallelsamfundsloven, men formålet forblev uændret: at forhindre, at sociale boligområder udvikler sig til såkaldte parallelsamfund. Begge termer henviser til samfund uden for majoritetssamfundet og hægter sig dermed villigt på den nationalistiske os versus dem-retorik – i modsætning til betegnelsen ‘socialt udsatte boligområder’, der anvendtes før 2010 (Gaonkar, 2022: 136). Et boligområde kommer på listen, hvis det huser mere end en vis procentdel af migranter og efterkommere fra ikke-vestlige lande. Ud over det primære ‘etniske’ kriterium påvirkes udpegningen af yderligere fire socioøkonomiske parametre vedrørende højere arbejdsløshed, højere kriminalitet, lavere uddannelsesniveau og lavere bruttoindkomst end resten af samfundet (Regeringen et al., 2021: 2). Ikke overraskende har loven været genstand for omfattende kritik for at ramme underprivilegerede befolkningsgrupper og etniske minoriteter, især dem, der er racialiseret som ‘ikke-hvide’. Loven iværksætter dermed det, som kulturforskeren Anna Meera Gaonkar (2022: 132, 140-42 og 150-52) har kaldt for affektiv fordrivelse, dvs. en følelsesmæssig uhjemliggørelse og social eksklusion af de berørte grupper som følge af politisk regulering gennem affektive styringsmekanismer. Med kulturforskeren Paul Gilroys ord konkluderer Gaonkar, at det postmigrantiske Europa er nødt til at forestille sig og skabe “en fremtid hvor sorte og brune europæere ikke længere ses som migranter” (Gilroy, 2004: 165; Gaonkar, 2022: 150).

Kunstens alternative værdifortælling om migration

Den opgave kan kunsten hjælpe med at løfte. Det 21. århundredes politiske diskurser giver et fejlagtigt indtryk af, at migranter kun medbringer kulturbundne levemåder og vaner, der skaber barrierer og ikke noget nyt. Men indvandring fostrer ny kulturel og social værdi, især gennem den generative integrationsproces som antropologer kalder for *transkulturering*, dvs. den komplekse gensidige påvirkning og opbygning af relationer, der opstår, når de nyttilkomne og modtagerlandets befolkning omgås hinanden – en udveksling, som omfatter

kulturelle, sociale, sproglige, økonomiske, raciale, kønsmæssige og mange andre aspekter (Abu-Er-Rub et al., 2019). Det er præcis i sådanne “kontaktzoner” (Pratt, 1991), at kunst og kultur kan fungere som det, kulturforskeren Camilla Mordhorst (2021: 19) har betegnet forandringsagenter med evne til “at åbne for andre typer af samtaler og oplevelser, hvilket kan skabe ligeværdige møder på tværs af forskelle og åbne for nye måder at se verden på”. Et tegn på, at kunstens potentiale som løftestang for forandring har kulturpolitisk bevågenhed, er i øvrigt det bemærkelsesværdigt store antal statsstøttede kunstprojekter og kunstneriske udsmykninger, som er blevet iværksat i de foromtalt socialt udsatte boligområder ud fra en overbevisning om, at kunst kan medvirke til at løfte lokalsamfund socialt (Eriksson et al., 2022: 8-18, 50-61, 117-18).

Det er ikke kunstens egenverdi, men dens politiske potentiale som værdibærende markør, forandringsagent og kritisk moddiskurs der står i centrum.

Eksemplet understreger, at spørgsmålet om, hvordan kunst skaber værdi, og hvilken værdi den skaber, aldrig kan skilles fra spørgsmålet om, *hvem* der nyder godt af værdiskabelsen. De følgende afsnit forsøger derfor at indkredse, hvordan kunsten kan *omfordele* opmærksomhed og værdi til dem, der alt for sjældent har været målgruppen og alt for ofte har oplevet affektiv fordrivelse og uhjemliggørende udskilning fra den såkaldte majoritet. De ser på, hvordan samtidskunstnere, som på forskellig vis har engageret sig i og skildret flygtninge- og migrationserfaringer, har bidraget til at formulere en stærk alternativ værdifortælling omkring migration. Det er således ikke kunstens egenverdi, men dens politiske potentiale som værdibærende markør, forandringsagent og kritisk moddiskurs der står i centrum.

Nye stemmer

Stærke værdifortællinger om migration er især, men ikke udelukkende, blevet formuleret af kunstnere med en såkaldt diasporisk eller minoritetsetnisk baggrund. Det mest kendte eksempel er nok *Den Røde Plads* på Nørrebro i København. Pladsen er en del af byparken *Superkilen* (2012), skabt af den danske kunstnergruppe Superflex (Jakob Fenger, Bjørnstjerne Christiansen og Rasmus Rosengren Nielsen) i samarbejde med arkitekter fra Bjarke Ingels Group (BIG) og landskabsarkitekter fra tegnestuen Topotek 1 i Berlin. *Superkilen* taler ikke med én stemme, men som et polyfont og pluralistisk kor, for Nørrebros etnisk sammensatte lokalbefolkning blev inddraget i udvælgelsen af det gadeinventar fra alverdens lande, der giver pladsen og parken sin på én gang specifikt nørrebroske og verdensåbne, kosmopolitiske karakter. *Superkilen* er på én gang en markør for nutidens postmigrantiske Danmark (Petersen, 2021) og en påmindelse om, at indvandring har dybe historiske rødder på

Nørrebro, der har været kendt som et 'indvandrerkvartier' i henved halvandet hundred år (Schmidt, 2015).

Inden for i kunstinstitutionerne er nye skikkelser også begyndt at dukke op, deriblandt Jeannette Ehlers' distinkte afrodiasporiske stemme i værker som performancen *Whip It Good* (2013-) og videoinstallationen *Diasporic Frequencies* (2023), der peger kritisk på dansk kolonihistorie og meddelagtighed i den transatlantiske handel med slavegjorte mennesker, som jo også er historier om migration og de sociokulturelle spor, den har afsat både ude og hjemme, herunder racisme. Hos Jane Jin Kaisen er udgangspunktet ofte kunstnerens rødder i Korea, som det ses i de poetiske videoværker *Community of Parting* (2019) og *Offering – Coil Embrace* (2023), men Kaisen har også sat spørgsmålstegn ved transnational adoption i det iscenesatte fotografi *The Andersons* (2015) af en fiktiv familie bestående af et asiatisk-amerikansk forældrepar med deres hvide datter. Værket vender den transnationale adoptions raciale dynamik om i en kritik af det, der af barnet må opleves som ufrivillig adskillelse og tvungen migration. Adoptionstemaet er nyt og dukker også op i Yong Sun Gullachs performance og 3D-installation *The Starchild* (2020), hvor transnational adoption fra Korea fortolkes med vægt på den kropslige erfaring af smerte og historiske referencer til koloniseringen af Sydøst- og Østasien.

Denne tendens til at trække hidtil fortiede sider af dansk migrationshistorie frem i lyset er karakteristisk for mange af de nye stemmer. Et vigtigt aspekt af deres værdiskabelse består således i at *omfordele* opmærksomhed ved at fremhæve andre erfaringer og synsvinkler end den typiske hvide majoritetsdanskers. Danh Vo trækker f.eks. sin families historie ind i værkerne *Oma Totem* (2009) og *Das Beste oder Nichts* (2010), der væver historien om 1970'ernes vietnamesiske bådflugtninge ind i Danmarks og kunstens historie. Vladimir Tomićs videoværk (2015) og roman (2022) *Flotel Europa* fortæller også en historie om flygtninge. Værket handler om livet på hotelskibet *Flotel Europa*, der lå ved kaj i Københavns Havn og fungerede som flygtningecenter for bosniere, der var undsluppet krigen i Jugoslavien i begyndelsen af 1990'erne. *Flotel Europa* handler om den kollektive oplevelse af fordrivelse og er *samtidig* en selvbiografisk eller coming of age-historie om drengen Vladimir (Mišković, 2023: 107-17).

Ved at åbne sig for sådanne førhen marginaliserede stemmer får kunstscenen i Danmark ikke alene udvidet sit spektrum af udtryk og emner. De nye stemmer føjer også hidtil uskrevne kapitler til landets historie, også i den forstand at deres værker i stigende grad indkøbes til danske kunstmuseers samlinger og derved anerkendes som en del af kulturarven.

Nye fællesskaber

Hvordan kan kunsten give stemme til dem der (næsten) ikke har nogen stemme i samfundet, i særdeleshed flygtninge og asylansøgere? Alene står de

svagt, sammen kan de danne en strategisk formation, der ønsker at blive set som det, teater- og performanceforskeren Emma Cox har kaldt for *claim-making collectives* – kollektiver der stiller krav (Cox, 2017: 480). Det forhold understreger, at kunsten kan udfylde en anden vigtig rolle for minoritetsetniske borgere, nemlig at medvirke til dannelse af nye fællesskaber. Kunstens fællesskabsdannelse opstår gerne omkring partcipatoriske projekter, der i princippet kan invitere alle med tid, lyst og evner om bord som f.eks. kunst- og designmuseet Trapholts kollektive kunstværker med flere hundrede borgere (Andersen et al., 2023: 79-80), men som også kan løfte mere ansvarstunge opgaver for udsatte og af politikerne overhørte grupper.

Det mest ambitiøse projekt på dansk grund er Trampolinhuset (2010–) med dets indlejrede udstillingssted CAMP – Center for Art on Migration Politics (2013–2020) (Siim og Meret, 2020; Hansen og Nielsen, 2020; Nielsen og Petersen, 2021). Trampolinhuset fødtes ud af tænketanken Asyl Dialog Tanken, et samarbejde mellem kunstnere og asylansøgere (2008-9).³ Det udviklede sig til et medborgerhus, hvor flygtninge og asylansøgere kan indgå på lige fod med andre i husets aktiviteter og fællesskab. På den måde kan de lære mere om det danske samfund, mens danske borgere omvendt kan lære noget om de flygtedes situation i Danmark. Trampolinhuset er således et sted skabt *med og for* flygtninge og asylansøgere i Danmark – et miljø, hvor de flygtede bliver mødt som handlekraftige individer med behov, drømme, færdigheder og ressourcer i modsætning til de danske asyl- og udsendelsescentre, hvor de gøres til objekter for sagsbehandling og humanitær bistand. I Trampolinhuset genvinder de deres værdighed, får adgang til at udtrykke sig og indtræder i en form for normal socialitet – i kontrast til det isolerede og overvågede liv i lejrene. Trampolinhuset bringer de nytilkomne *ind i* modtagersamfundet og fremmer på den måde deres repræsentation og den gensidige integration, sameksistens og fællesskabsdannelse. I tilgift fungerer Trampolinhuset som en platform for formulering af en kritisk modstandsdiskurs rettet især mod dansk asylpolitik og racisme. Denne modstandsdiskurs blev tydeligt artikuleret i CAMPs udstillinger, der konsekvent opretholdt en antiracistisk dagsorden som led i husets værdiskabende arbejde med at fremme inklusion og bekæmpe diskrimination.

Kunstinstitutionernes forpligtelse

Så vidt samtidskunsten, men hvad med kunstinstitutionerne? Hvilke forpligtelser har de til at omfordele opmærksomhed og værdi til de minoritetsetniske borgere, som historisk set har været nærmest usynlige i deres samlinger og udstillinger og sjældne blandt publikum? Den tyske kunsthistoriker og kurator Nina Möntmann forklarer i *Decentring the Museum: Contemporary Art Institutions and Colonial Legacies* (2023: 12-13), at en vigtig drivkraft for de igangværende ændringer af museerne er de vestlige landes voksende befolkningsmæssige diversitet, marginaliserede gruppers øgede synlighed i samfun-

det og det forhold, at museumsinstitutionens og især de etnografiske museers oprindelse hænger sammen med kolonihistorien, hvilket gør det stadig vanskeligere for museerne at opretholde en neutral position. Möntmann (2023: 91) er helt på linje med den danske rapport *Fremtidens museer* (2023), når hun fremhæver, at museerne nærer et stærkt ønske om at blive mere samfundsrelevante, men stadig mangler at "forhandle, definere og forsvare", hvad den relevans består i. Hvor den danske rapport taler i bløde vendinger om museet som samfundsaktør (Andersen et al., 2023: 86-87, 116-19), gør Möntmann det klart, at museerne må forandres radikalt: Det er nødvendigt at "decentrere" museerne for at opnå en bedre repræsentation af minoritetsetniske grupper og afvikle institutionernes underliggende koloniale strukturer, som det passer sig for et postmigrantisk samfund. For Möntmann handler decentrering især om at afmontere tilbøjeligheden til automatisk at sætte vestlig kultur i højsædet samt glorificere kolonitiden som en 'guldalder' for Europa og forbigå kolonialismens omkostninger for koloniserede folk, herunder kulturel udradering. Hvad museerne kan gøre, er bl.a. at give indflydelse og plads til repræsentanter for de tidligere koloniserede og andre marginaliserede historiske og nutidige stemmer (Möntmann, 2023: 16-19, 52-54). Præcis ved at give os flere synsvinkler på fortidens koloniale vold og slaveriets forbrydelser og på, hvordan begge dele forbandt Danmark transnationalt med resten af verden, kan den postkoloniale selvransagelse gøre historiefortællingen rigere på perspektiver.

Ifølge Möntmann (2023: 16) skal museet som institution således nærmest genopfindes fra grunden. Det indbefatter også, at museerne indgår i et mere udstrakt samarbejde med civilsamfundets aktører, helst allerede under forberedelsen af udstillinger og nyophængninger af samlinger. Möntmann har formentlig ret i, at dette vil kunne sikre en mere multiperspektivisk og mindre hierarkisk form for vidensproduktion, der fordeler indflydelsen mellem flere forskellige typer af aktører, men hun går let hen over det problem, at sådanne former for samarbejde er meget tids- og ressourcekrævende og rejser nye spørgsmål om, hvem der får taletid, og på hvilke vilkår inddragelsen foregår. Der er dog ingen tvivl om, at minoritetsgrupperne i et postmigrantisk samfund er vigtige for kulturinstitutionerne som aldrig før. Derfor må institutionerne finde veje til at indlemme og formidle tidligere marginaliserede gruppers historier som led i institutionernes værdiskabelse:

"... museet kan ikke operere i en niche; dets opgave kræver, at det faciliterer bred social deltagelse. Og den deltagelse, der udspringer af et postmigrantisk samfund, kan give museet den støtte, det har brug for til at omdefinere sin position i dette samfund. Den peer-gruppe, der så kommer til syne, er hverken primært den uddannede middelklasse eller den anonyme globale forbrugerklasse, men en gruppe, hvis definerende karakteristikon er dens heterogenitet, og hvis medlemmer befinder sig forskellige steder i kolonihistorien. Ved også at fortælle de oversete og glemte historier om alle disse medlemmer vil museet genplacere sig i samfundet med en fremadrettet dagsorden ..." (Möntmann, 2023: 123).

Möntmann har et godt blik for, at fremtidens museer skal kunne rumme samfundets reelle mangfoldighed, så et bredere spektrum af borgere føler, at deres perspektiver og historier er repræsenteret. Spørgsmålet om, hvem der skal høres, og hvis kunst/kultur/historie der skal indsamles og udstilles, vil utvivlsomt give rig næring til værdifulde kulturdebatter – forhåbentlig med et mere blandet spektrum af stemmer end i dag.

Under inddragelse af nyere dansk migrationshistorie og immigrationspolitik har denne artikel først argumenteret for, at Danmark har udviklet en svag værdifortælling omkring immigration. Dernæst har den belyst, hvordan en række samtidskunstnere har omfordelt opmærksomhed og ændret værditilskrivningen ved at løfte flygtninge- og migrationserfaringer frem i offentlighedens lys. Dette sker især via nye stemmer og dannelsen af nye fællesskaber, som arbejder på at skabe en stærk alternativ værdifortælling omkring migration – en fortælling, som afspejler at immigration bidrager positivt og nyskabende til det danske samfund.⁴ Endelig har artiklen understreget, at kulturinstitutionerne må forandre sig for at kunne understøtte denne udvikling og bevare deres værdi og relevans i et befolkningsmæssigt mere sammensat samfund. Bedre institutionelle rammer for kollektive og partcipatoriske praksisser, der realiserer samtidskunstens potentiale for at danne nye, inkluderende fællesskaber, kan med fordel indgå i museernes fremadrettede dagsorden.

Litteratur

- Abu-Er-Rub, Laila, Christiane Brosius, Sebastian Meurer, Diamantis Panagiotopoulos og Susan Richter (2019), "Introduction: Engaging Transculturality", i Laila Abu-Er-Rub, Christiane Brosius, Sebastian Meurer, Diamantis Panagiotopoulos og Susan Richter, red. *Engaging Transculturality: Concepts, Key Terms, Case Studies*, London og New York: Routledge, pp. xxiii-xliv.
- Andersen, Peter Thor, Line Bjerregaard Jesen, Michael Radmer Johannisson, Sofia da Silva Andersen og Andreas Bonde Hansen (2023), *Fremtidens museer. Museernes økonomiske og strategiske afsæt for fremtidens udvikling*, København: Scandinavian Books.
- Awad, Sarah, Nicole Doerr og Anita Nissen (2022), "Far-right boundary construction towards the 'other': Visual communication of Danish People's Party on social media", *The British Journal of Sociology*, 73(5): 985-1005.
- Baban, Feyzi og Kim Rygiel (2018), *Living Together: Fostering Cultural Pluralism through the Arts*, Istanbul: Istanbul Foundation for Culture and the Arts.
- Bendixen, Michala Clante (2022), "Asyl og andre former for beskyttelse", *www.refugees.dk. Information on refugees in Denmark*: upagineret.
- Buciek, Keld, Jørgen Ole Bærenholdt og Kristine Juul (2006), "Whose Heritage? Immigration and Place Narratives in Denmark", *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* 88(2): 185-97.
- Cox, Emma (2017), "Processional Aesthetics and Irregular Transit: Envisioning Refugees in Europe", *Theatre Journal*, 69(4): 477-96.

- Dansk Erhverv (december, 2017), *Vækst i de kreative erhverv*, København.
- Dansk Erhverv (maj, 2023), *Kulturel og kreativ handlekraft*, København.
- Drummond, Harry (ca. 2021), "The Value of Art" i *Internet Encyclopedia of Philosophy*, James Fieser og Bradley Dowden, red., upagineret, <https://iep.utm.edu/value-of-art/>.
- Eriksson, Birgit, Anne Mette Winneche Nielsen, Anne Scott Sørensen og Mia Falch Yates (2022), *Kunst i almene boligområder. Mellem udsathed, inddragelse og forandring*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Foroutan, Naika (2019), *Die postmigrantische Gesellschaft. Ein Versprechen der pluralen Demokratie*, Bielefeld: transcript.
- Foroutan, Naika, Juliane Karakayalı og Riem Spielhaus, red. (2018), *Postmigrantische Perspektiven: Ordnungssysteme, Repräsentationen, Kritik*, Frankfurt am Main: Campus Verlag.
- Fortier, Anne-Marie (2008), *Multicultural Horizons: Diversity and the Limits of the Civil Nation*, London og New York: Routledge.
- Gaonkar, Anna Meera (2022), "Feeling Sick of Home? A Cultural Study of Postmigrant Homesickness in Contemporary Denmark", ph.d.-afhandling, Institut for Kunst- og Kulturvidenskab, Københavns Universitet.
- Gilroy, Paul (2004), *After Empire: Melancholia or Convivial Culture?* Abingdon: Routledge.
- Hammer, Ole (2019), *Bidrag til Danmarks indvandringshistorie. Halvtreds år i frontlinjen*, Aarhus: Turbine.
- Hansen, Frederikke og Tone Olaf Nielsen, red. (2020), *CAMP Status!* Copenhagen: CAMP / Center for Art on Migration Politics.
- Jønsson, Heidi Vad (2021), "The Migrant: A New Legal, Social and Political Category in Welfare State Policy and Debate", i Jesper Vestermark Køber, Niklas Olsen og Heidi Vad Jønsson, red., *Citizen Categories in the Danish Welfare State: From the Founding Epoch to the Neoliberal Era*, Odense: University Press of Southern Denmark, pp. 111-34.
- Jørgensen, Anker (1980), "Statsministerens svar på 'Forespørgsel til statsministeren, arbejdsministeren, socialministeren, undervisningsministeren og justitsministeren'", *Folketingstidende 1979/80*, 2. Samling, sp. 691-702.
- Mišković, Tijana (2023), "Transkulturelle forbindelser. Diaspora, migration og erindring belyst gennem værker af danske kunstnere fra det tidligere Jugoslavien", ph.d.-afhandling, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet.
- Mordhorst, Camilla (2021), "Dansk Kulturinstitut i bevægelse", *Økonomi & Politik*, 94(4): 10-20, <https://tidsskrift.dk/okonomi-og-politik/issue/view/9436/1571>.
- Möntmann, Nina.(2023), *Decentring the Museum: Contemporary Art Institutions and Colonial Legacies*, London: Lund Humphries.
- Nielsen, Sabine Dahl og Anne Ring Petersen (2021), "Enwezor's Model and Copenhagen's Center for Art on Migration Politics", *Nka: Journal of Contemporary African Art*. Temanummer *Okwui Enwezor: The Art of Curating*, (48): 70-95.
- Petersen, Anne Ring (2021), "The Square, the Monument and the Reconfigurative Power of Art in Postmigrant Public Spaces", i Anna Meera Gaonkar, Astrid Sophie Øst Hansen, Hans Christian Post og Moritz Schramm, red., *Postmigration: Art, Culture and Politics in Contemporary Europe*, Bielefeld: transcript, pp. 235-64.
- Petersen, Anne Ring (2024), *Postmigration, Transculturality and the Transversal Politics of Art*, New York og London: Routledge.

- Petersen, Anne Ring og Moritz Schramm (2016), "Postmigration. Mod et nyt kritisk perspektiv på migration og kultur", *Kultur & Klasse. Temanummer Kulturkritik nu*, 44(122): 179-198.
- Pratt, Mary Louise (1991), "Arts of the Contact Zone", *Profession*, 91: 33-44.
- Regeringen et al. (21. Juni, 2021), *Aftale mellem regeringen (S), V, DF, SF, KF og LA om: Blandede boligområder – næste skridt i kampen mod parallelsamfund*, København: Indenrigs- og Boligministeriet.
- Schmidt, Garbi (2015), *Nørrebro's indvandringshistorie 1885-2010*, København: Museum Tusulanums Forlag.
- Schramm, Moritz, Sten Pultz Moslund og Anne Ring Petersen, red. (2019), *Reframing Migration, Diversity and the Arts: The Postmigrant Condition*, New York og London: Routledge.
- Seismonaut (juli, 2018), *Kreative erhverv og kreativ økonomi i København*, København: Københavns Kommune.
- Siim, Birte og Susi Meret (2020), "The Politics and Art of Solidarity: The Case of Trampoline House in Copenhagen" i Feyzi Baban og Kim Rygiel, red., *Fostering Pluralism through Solidarity Activism in Europe: Everyday Encounters with Newcomers*, Cham: Palgrave Macmillan, pp. 31-58.
- Vækstteam for kreative erhverv (oktober, 2018), *Danmark: Et internationalt førende vækstmiljø for kreative erhverv. Hovedrapport*. Erhvervsministeriet, https://em.dk/media/12018/131118_kreative_erhverv_hovedrapport_pdfa.pdf.

Slutnoter

- 1 Artiklen følger IOMs (FN's Internationale Organisation for Migration) brug af termen migrant som en paraplyterm, der dækker alle former for befolkningsbevægelser, inklusive mennesker, som flygter fra krig og forfølgelse. Se "Key Migration Terms", "Migrant", <https://www.iom.int/key-migration-terms>.
- 2 Alle engelsksprogede citater er oversat af forfatteren.
- 3 Se "Trampolinhusets historie" på Trampolinhusets hjemmeside: www.trampolinhuset.dk/vores-historie.
- 4 Et samlet kulturhistorisk værk om Danmarks utallige indvandringshistorier findes mig bekendt ikke. Brudstykker findes bl.a. i Schmidt (2015) og Hammer (2019, ss. 241ff). Meget mangler formentlig at blive skrevet ind i dansk lokalhistorie og kulturarv. Det gælder f.eks. den store gruppe jugoslaviske arbejdsmigranter, der i 1960'erne slog sig ned i Frederiksværk og bidrog til byens udvikling og voksende stålindustri (Buciek, Bærenholdt og Juul, 2006). Hvad angår indvandringens berigelsen af billedkunsten, tjener de i artiklen nævnte værker og kunstnere som repræsentative for bredere tendenser.